

Надгробни споменик Милисава Чамџије
Tombstone of Milisav Čamdžija

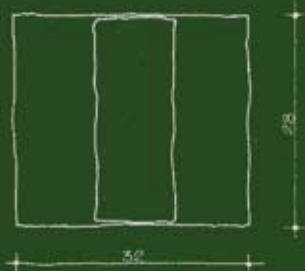

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance

СПОМЕНИК МИЛИСАВА ЧАМЦИЈЕ

ВЕЛИКИ БОРАК

СПОМЕНИК ИВАНКА

Надгробни споменик Милисава Чамџије и брата Иванка, скица
Tombstone of Milisav Čamdžija and tombstone of his brother Ivanko, drawing

Надгробни споменик Милисава Чамџије

Велики Борак

Споменик културе

Надгробни споменик Милисава Чамџије и брата Иванка пре обнове
Tombstone of Milsav Čamdžija and tombstone of his brother Ivanko, before restoration

Милисав Чамџија рођен је у Великом Борку у Београдској нахији, а порекло води од црногорских родова досељених из Призрена у XVIII веку, вероватно за време сеобе Срба под Арсенијем IV Јовановићем Шакабентом.

Тачан датум његовог рођења не може се утврдити, јер директних извора о томе нема. Из посредних података које налазимо у литератури о овом времену, у време Кочине крајине је већ био стасао у младића.

О пореклу надимка Чамџија, који му је остао и по којем је познат, сазнајемо из Милићевићевих казивања, у којима је записао да су се чамџијама звали они људи, који су вукли лађе на конопцу, а Милисав је, кажу, прозван за то, што је неко време превозио људе преко Саве у чамцу. Остало је забележено и то да је у метежу који је настао при преласку аустријске војске и српских избеглица преко Саве у Срем Милисав препливао Саву, узео један аустријски чамац с леве обале и почео превозити бесплатно збег из Борка и околних села.

Милисава су тако називали савременици, па је и у историографији познат под овим именом. Отуда и његови потомци, којих и данас има у селу, носе надимак свог чувеног претка (према подацима које смо добили на терену, у селу Велики Борак и данас постоји седам породица са овим презименом). Милисав Чамџија имао је још два брата Иванка и Миланка, од којих је такође остало потомство, па тако поред Чамџића у Великом Борку постоје и породице Иванковића и Миланковића.

Учешће Милисава Чамџије у догађајима Првог и Другог устанка забележено је код свих хроничара тог времена. Општенародном устанку Срба против Турака Чамџија се придружује већ првих дана 1804. Од тада па све до своје смрти, 1815. године, био је учесник свих бурних догађаја и ратних окршаја српске револуције, у којој се истакао својим беспримерним јунаштвом.

Према неким изворима, већ почетком фебруара 1804. године, Чамџија је са својом дружином запалио турски хан у Вранићу. То је био један од првих ханова који су изгорели у Шумадији. Неки хроничари бележе да је овај подухват изведен по наговору кнеза Симе из Борка и Павла Поповића из Вранића. Наиме, на глас да је у београдском пашалуку почела сеча кнезова, кнез Сима Марковић се заједно с Јанком Катићем склонио код Павла Поповића у Вранићу, у Буковцу (данас је то део Црквеног краја), где су биле колибе Поповића, у близини Окапина. Овде се налазио један од најјачих турских ханова у Посавини.¹

Овде је одлучено да Милисав Чамџија са сељацима из Вранића и околних села запали вранички хан и тиме да гласа народу да је устанак почео.

Познат је и детаљан опис овог догађаја који је, према причању потомака устаника из Вранића, Великог Борка, Лесковца, Конатица и других села, забележио прота Радоје Димитријевић. У овом сукобу Ибиш-ага је убијен, а Мехмед-ага заробљен па потом, посредством Павла Поповића, пуштен да оде у Београд Агантији.

*Надгробни споменик брата Милисава Чамџије Иванка
Tombstone of Milišav Čamdžija brother Ivanko*

*Надгробни споменик Милисав Чамџије и брата Иванка
Tombstone of Milisav Čamđija and tombstone of his brother Ivanko*

Од тог времена, Милисав се увек налазио уз кнеза Симу и са њим је учествовао у свим устаничким бојевима. Тако је сачуван податак да су у саставу српске устаничке војске, која је предвођена Карађорђем 1805. године кренула на Карановац, били и кнез Сима Марковић и Милисав Чамџија са својим Посавцима. По повратку с Карановца, војници кнеза Симе и Милисав Чамџије дуго су причали о згодама и незгодама овог боја, а нарочито о фаталној киши која је устаницима овлажила барут и навасила пушке, па је од тада и остала пословица: Неће да упали као да је на Карановцу кисла!

Почетком 1806. године, Милисав Чамџија се са одредом Посаваца налазио у саставу Катићеве војске, послате по Карађорђевој налогу као помоћ Стојану Чупићу, који се борио у Мачви. И из овог боја Чамџија је изашао овенчан славом, а приче о његовом јунаштву храбриле су устанике а плашиле Турке. Милисав Чамџија се с Јанком Катићем вратио из Мачве 1806. По Милићевићевом казивању, 1806. године је пред васкрс био с Јанком Катићем и Вујицом у Мачви, и одликовао се у боју с Турцима који су били поробили село Совљак. У Боју на Мишару 1806, учествују и посавске устаничке снаге под командом кнеза Симе, уз кога је и Милисав Чамџија. И у овом окршају с Турцима, који је као што је познато завршен победом устаничке војске, Чамџија се поново помиње као један од највећих јунака.

У нападу на Београд, који је отпочео 29. новембра 1806, Чамџија је био у саставу устаничких снага Београдске нахије, које су под командом кнеза Симе Марковића јуришале на Варош-капију. У овом окршају стекао је највећу славу. Када је после заузећа Варош-капије, у београдску варош продрла колона кнеза Симе, Милисав Чамџија се попео на турски бедем, сео на турски топ и из свег гласа запевао, позивајући и друге устанике да крену у директан напад. Стихови које је Милисав Чамџија том приликом импровизовао ушли су у све историјске описе освајања београдске вароши.

Забележено је да је смртно рањен Васа Чарапић чуо Чамџијину песму и обрадовао се што се остварује устанички сан – освајање Београда.

У грађи која се односи на године устанка које су уследиле, подаци о Милисаву Чамџији су штури и узгредни. Тек у претпоследњој години устанка наилазимо на директан податак, који потврђује Милићевићево казивање, по којем се Милисав увек налазио уз кнеза Симу, а да сам није желео власти ни господства. Тако сазнајемо да је средином 1812. године, после писма које је Карађорђе упутио кнезу Сими Марковићу, и налога да распише на војводе да егзерцирају војску кад год се створи згодна прилика, Милисав Чамџија био одређен да вежба део кнез Симине војске. (Током целе 1812. године Сима Марковић је држао један део своје војске у Београду, а други у Кнежини).

По хронологији догађаја, следећи податак о Милисаву Чамџији потиче из последње године Карађорђевог ратовања с Турцима. Сазнавши за намеру Порте да поново нападне Србију, Карађорђе је 22. јуна упутио позив свим старешинама у Србији да сакупе војску за одбрану права стечених у устанку.

Пошто је добио Карађорђеву прокламацију, кнез Сима је одмах почео да сакупља војску, како ону из Београда тако и ону из посавских села (устаници су се сакупљали у Великом Борку на Белом Пољу, код кнез Симине куће). У деловодном протоколу Карађорђа Петровића од 28. јуна 1813. године, под бројем 1671 записано је: Писано Г. Сими Марковићу како смо примили његово писмо и разумели смо како је наш налог совершио и како се налази са војском у Борку. Истога дана кнез Сима је добио и наређење да крене са својом војском на границу. И овога пута Милисав Чамџија је поново у саставу војске кнеза Симе Марковића, која је, по Карађорђевом налогу, хитно послата на Дрину, где је са другим устаничким снагама требало да штити западну границу од напада Турака из Босне.

Остало је забележено да је уочи Петровдана, 28. јуна 1813. године, пре подне из Борка кренула војска праћена сузама жена, деце и старијих људи. На челу колоне јахао је кнез Сима Марковић, а уз њега бесмртна јуначина Милисав Чамџија.

Када су у другој половини 1813. године Турци поново запосели Србију, један део српских старешина и виђенијих људи пребегао је у Аустрију, а међу њима је био и кнез Сима Марковић. Милисав Чамџија је тада остао у Србији. У априлу 1815. букнула је буна предвођена војводом Ломом, потом се у Такову Милош Обреновић прихватио вођства Другог устанка, док се Милисав Чамџија налазио у Великом Борку. На вест о избијању устанка у Такову, сељаци у Шумадији почели су да се наоружавају и сакупљају око оних народних старешина који су остали у Србији. Тако су се у Турији устаници окупљали око војводе Николе Катића, у Великом Борку око Милисаве Чамџије, у Вранићу око попа Тацка Поповића, а у

Железнику око остружничког капетана Вићентија Станковића.

Први већи бој са Турцима у Другом устанку, у којем су учествовали устаници из посавских села, био је бој на Палежу. У јуришу на Палез тешко је рањен Милисав Чамџија. Од тешких рана задобијених у овом, за њега последњем боју, Чамџија је после неколико дана умро у Великом Борку, где је по својој жељи и сахрањен.

Надгробни споменик Милисаве Чамџије налази се у Великом Борку на имању Бранислава Иванковића, потомка Чамџијиног брата Иванка. Поред тог, налази се и надгробни споменик његовог брата Иванка. Обликом и орнаментиком споменик представља типски надгробник београдске околине с почетка XIX века, у облику квадера са заобљеним горњим делом и испупчењем на средини. Споменик је без натписа, са декорацијом изведеном у плиткој пластици. Поред писмених података и усменог предања, двовековни камени белег на гробу Милисаве Чамџије представља аутентично сведочанство о чувеном јунаку из времена Првог и Другог српског устанка.

Стога споменик великом јунаку представља културно добро.

НАПОМЕНЕ:

1. Ханови су у то време били главна упоришта Турака по селима, а субаше и ханџије главни повереници јаничарске власти и непосредни господари поробљене раје. Тако је у Вранићу пред сам Први устанак субаша био по злу познати Ибиш-ага, а његов заменик Аганлијин повереник Мехмед-ага.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда – Досије споменика културе 221.
2. Вук Ст. Караџић, *Грађа о првом српском устанку*, Београд, 1848.
3. М. Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд, 1876.
4. М. Ђ. Милићевић, *Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба*, Београд, 1888.
5. В. Стојанчевић, *Борбе за ослобођење Београда 1804–1806 године*, ГМГ, књ. IV, Београд, 1957.
6. В. Стојанчевић, *Србија у време првог устанка 1804–1813*, Лесковац, 1980.
7. В. Терзић, *Ослобођење Београда од Турака 1806–1807 године*, ГМГ, књ. IV, Београд, 1957.
8. Ж. Сечански, *Причања савременика о Првом српском устанку*, Београд, 1954.
9. *Енциклопедија Југославије*, књ. 3 и 4, Загреб, MСMLVIII, MСMLXV, no I и II српски устанак
10. В. Радовановић, *Хронолошко-биографски прилози и допуне из времена Првог и Другог устанка*, ГМГ, књ. XVII, Београд, 1970.
11. Константин Ненадовић, *Живот и дела великог Ђорђа Петровића Карађорђа*, књ. I, Беч, 1884.
12. Барајево и околина, ур. Михаило Митровић, Београд, 1964.
13. Нада Живковић, *Народно градитељство – споменик културе данас*, Београд, 2007.

Tombstone of Milisav Čamdžija

Veliki Borak

Cultural monument

Надгробни споменик Милисава Чамџије и брата Иванка након обнове
Tombstone of Milisav Čamdžija and tombstone of his brother Ivanko, after restoration

Milisav Čamdžija was born in Veliki Borak in the nahiye of Belgrade. He traces his ancestry from Montenegrin clans that had moved there from Prizren in the eighteenth century, probably at the time of the Second Great Migration of Serbs led by the patriarch Arsenius IV (Jovanović Šakabenta). The date of his birth cannot be determined exactly for the lack of sources but it is known from the relevant literature that at the time of the Austro-Turkish war of 1788–91 'he had already grown into a young man'.

The origin of the nickname by which he was known and remains remembered – Čamdžija, the Boatman, is known from M. Miličević's writings. According to him, 'the men who towed boats with ropes from a towpath were called "boatmen" and Milisav, so they say, was called that way because he used to carry people by boat across the Sava.' It has also been recorded that, in the confusion created by the retreat of Austrian troops and Serbian refugees across the Sava into Srem, 'Milisav swam over

the Sava, grabbed an Austrian boat from the left bank and began taking the refugees from Borak and nearby villages without charge'. Milisav was called by his nickname by his contemporaries and he has remained known in historiography by his nickname, which eventually became a family name: Čamdžić. His descendants still live in the village of his birth (according to locals, there are in the village of Veliki Borak seven families with this surname). Milisav had two brothers, Ivanko and Milanko, and they also had children. So, besides the Čamdžićs, there are in Veliki Borak the Ivanković and Milanković families.

The participation of Milisav Čamdžija in the First and Second Serbian Uprisings against Ottoman rule was recorded by all contemporary chroniclers. Čamdžija joined the general popular rebellion in the early days of 1804. From then until his death in 1815 he took part in all turbulent events and battles of the Serbian Revolution and distinguished himself by remarkable bravery.

According to some sources, in early February 1804 his company attacked and burnt down the Turkish han in the village of Vranić, one of the first hans that were set on fire in Šumadija. Some chroniclers claim that he was instigated to this action by knez Sima of Borak and Pavle Popović of Vranić. Namely, at the news that the heads of local communities (knezes) in the nahiye of Belgrade had begun to be slaughtered, knez Sima Marković and Janko Katić took shelter with Pavle Popović of Vranić, and went into hiding in Bukovac (today part of Crkveni kraj) where the Popović family had cabins, and where there was one of the strongest Turkish hans in the Sava Valley.¹ It was there that the decision was made for Milisav Čamdžija and villagers from Vranić and surrounding villages to set the han aflame and 'in that way let the people know that the uprising had begun'.

*Надгробни споменик Милисаву Чамџије пре обнове
Tombstone of Milisav Čamdžija, before restoration*

*Надгробни споменик брата Милисави Чамџије Иванку пре обнове
Tombstone of Milisav Čamdžija brother Ivanko, before restoration*

There is a detailed account of this event which, according to the descendants of the insurgents from Vranić, Veliki Borak, Leskovac, Konatice and other villages, was written by the priest Radoje Dimitrijević. In this clash Ibis Aga was killed while Mehmed Aga was captured and then, through the mediation of Pavle Popović, released and allowed 'to go to Aganli in Belgrade'.

From that time on Milisav was always by knez Sima's side and fought with him in all insurgent battles. There is a piece of information that knez Sima Marković and Milisav Čamdžija 'with his Sava Valley men' (Posavci) were part of the Serbian forces that Karadjordje led against Karanovac in 1805. On their return from Karanovac, the men who had fought with them would recount stories of their fortunes and misfortunes, especially of the fatal rain which had dampened their gunpowder and rifles, and which became proverbial: 'It won't start as if it had been in the rain at Karanovac!'

In early 1806 Milisav Čamdžija and his company of Sava men were under the command of Janko Katić whose army was sent to Mačva to Stojan Čupić's aid. Čamdžija emerged from this battle covered with glory. Stories of his bravery lifted the morale of the insurgents and instilled fear in the enemy. Čamdžija and Katić returned from Mačva in 1806. According to Milićević, in 1806 'he was in Mačva with Janko Katić and Vujica before Easter and excelled in the battle with the Turks who had captured the village of Sovljak'. In the Battle of Mišar in 1806 the Sava insurgent forces fought under the command of knez Sima, Milisav Čamdžija by his side. This battle ended in the victory of the insurgent army, and Čamdžija was once again mentioned as one of the bravest.

In the attack on Ottoman-held Belgrade which began on 29 November 1806 Čamdžija fought under the command of knez Sima Marković who launched a charge in a bid to take the Varoš

Gate. This battle earned him the greatest fame. Knez Sima's forces seized the gate and entered the city. Čamdžija climbed on the top of the city wall, straddled a Turkish cannon and began to sing at the top of his voice, calling the other insurgents into attack. The lyrics he improvised on the spot are known from all historical accounts of the conquest of Belgrade. It has also been recorded that fatally wounded Vasa Čarapić heard him sing and 'was glad to learn that the insurgents' dream was coming true – the conquest of Belgrade'.

The documentary sources for the ensuing years of the uprising refer to Milisav Čamdžija sparsely and in passing. It is only in the penultimate year of the uprising that we encounter a direct reference which confirms Miličević's claim that Milisav 'was always by knez Sima's side and never wanted power or any honours for himself'. We learn that in mid-1812, after Karadjordje's letter to knez Sima Marković instructing him 'to order the vojvodas [military commanders] to exercise the troops at every opportunity', Milisav Čamdžija was charged with exercising a part of Sima Marković's army. In 1812 Marković kept one part of his forces in Belgrade and the other in the area under his administration.

Chronologically the next piece of information about Milisav Čamdžija dates from the last year of the uprising. Having been informed of the Ottoman plan to attack Serbia in order to restore their rule, Karadjordje called on all local leaders to raise their troops for the defence of the rights won during the uprising. Sima Marković promptly began to gather his troops deployed in Belgrade and in villages along the Sava. Their gathering place was the locality called Belo Polje in Veliki Borak, near Marković's house. The entry no. 1671 of 28 June 1813 in the registry book of Karadjordje's chancery reads: 'Replied to Mr Sima Marković that we received his letter and understood that he had executed our order and gathered the army in Borak.' The same day Marković received the order to move his army to the border. Milisav Čamdžija was in it. The army was ordered to move urgently to the Drina to defend Serbia's western border against the Ottoman attack from Bosnia.

In the morning of 28 June 1813, on the eve of the Feast of Sts Peter and Paul, the army set out from Borak and was 'seen off with the tears of women, children and elderly people'. At the head of it rode knez Sima Marković and, by his side, 'the immortal hero Milisav Čamdžija'.

After the Ottomans retook control of Serbia in the second half of 1813, some of the Serbian leaders and notables fled to Austria, including Sima Marković, but Milisav Čamdžija remained in Serbia. In April 1815 a new rebellion, led by vojvoda Loma, broke out, and then, at Takovo, Miloš Obrenović took on leadership of the Second Serbian Uprising. Čamdžija was in Veliki Borak. At the news of the beginning of the uprising, Šumadija peasants began to arm themselves and gather around local leaders. Thus

in Turija the insurgents gathered under vojvoda Nikola Katić, in Veliki Borak under Milisav Čamdžija, in Vranić under Fr Tacko Popović, in Železnik under the captain of Ostružnica Vičentije Stanković.

The first major clash with the Turks in the Second Uprising, in which the insurgents from the Sava Valley took part as well, was the Battle of Palež. Milisav Čamdžija was severely wounded. He succumbed to his wounds a few days later in Veliki Borak and was buried there at his own request.

The tombstone of Milisav Čamdžija is on the estate of Branislav Ivanković, a descendant of his brother Ivanko, next to his brother's. In shape and ornament, it is a typical early-nineteenth-century tombstone from the environs of Belgrade. It has the shape of a cuboid with a rounded top and a projection in the middle, is decorated in low relief and bears no inscription. In addition to written sources and oral tradition, the two-centuries-old stone marker of the grave of Milisav Čamdžija is an authentic testimony to the illustrious hero of the First and Second Uprisings and as such has heritage value.

1. Hans at the time functioned as a sort of countryside bastions of the renegade janissary leaders who strongly relied on local Ottoman officials (subaši) and han keepers, the immediate masters of the reaya. Thus, shortly before the First Serbian Uprising broke out the subaši in Vranić was the infamous Ibis Aga, and his deputy and Aganli's man of trust was Mehmed Aga.

Literature

1. CHPIB Documentation, Cultural Property File 211
2. Vuk St. Karadžić, *Gradja o prvom srpskom ustanku (Belgrade 1848)*
3. M. DJ. Miličević, *Kneževina Srbija (Belgrade 1876)*
4. M. DJ. Miličević, *Pomenik znamenitih ljudi u srpskog naroda novijega doba (Belgrade 1888)*
5. V. Stojančević, 'Borbe za oslobodjenje Beograda', *GMGB IV (1957)*
6. V. Stojančević, *Srbija u vreme prvog ustanka 1804–1813 (Leskovac 1980)*
7. V. Terzić, 'Oslobodjenje Beograda od Turaka 1806–1807. godine', *GMGB IV (1957)*
8. Ž. Sečanski, *Pričanja savremenika o Prvom srpskom ustanku (Belgrade 1954)*
9. *Enciklopedija Jugoslavije, vols. 3 and 4 (Zagreb MCMLVIII and MCMLXV), s.v. I and II srpski ustanak*
10. V. Radovanović, 'Hronološko-biografski prilozi i dopune iz vremena Prvog i Drugog ustanka', *GMGB XVII (1970)*
11. K. Nenadović, *Život i dela velikog Djordja Petrovića Karadjordja, vol. I (Vienna 1884)*
12. Barajevo i okolina, ed. M. Mitrović (Belgrade 1964)
13. N. Živković, *Narodno graditeljstvo – spomenik kulture danas (Belgrade 2007)*

Надгробни споменик Милисава Чамџије Tombstone of Milisav Čamdžija

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја

За издавача: Нела Мићовић, директор

Аутор: Ана Сибиновић

Лектура: Татјана Тодоровић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић, фотодокументација ЗЗЗСКГБ

Тираж: 1000 примерака

Штампа: DOO MAGYAR SZO KFT, Нови Сад

Београд, 2016.

Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

725.94(497.11)(036)

СИБИНОВИЋ, Ана, 1976-

Надгробни споменик Милисава Чамџије = Tombstone of Milisav Čamdžija / [текст Ана Сибиновић ; превод Марина Адамовић Куленовић ; фотографија Снежана Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја = Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance, 2015 (Нови Сад : Magyar Szó). - 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Подаци о ауторки преузети из колофона. - Текст штампан двостручно. - Тираж 1.000. - Напомене и библиографске референце на крају текста.

ISBN 978-86-89779-29-5

а) Велики Борак - Надгробни споменик Милисава Чамџије - Водичи
COBISS.SR-ID 226812684

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance

